

شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران

دکتر آرمین امینی* - سهراب انعامی علمداری**

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۹/۱۷ و تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۱۲/۱۳)

چکیده

امروزه جهان استراتژی با وجود ابزارهای ارتباطی- اطلاعاتی نوین، تفاوت های اساسی با دوران گذشته و حتی دهه پیشین پیدا کرده است، به طوری که با وقوع انقلاب اطلاعاتی و برساختن مفهوم جدیدی تحت عنوان جغرافیای مجازی، کارکردها و ابزارهای استراتژی نیز تغییرات عمده ای یافته اند. در این میان، شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از نمادهای دهه اطلاعات و ارتباطات به صورت جغرافیای مجازی، برای ارتباط میان افراد و نهادهای مختلف با سطوح متفاوت دسترسی، به وجود آمده اند. تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع رسانی، تبادل اطلاعات و نظرات از شناخته شده ترین کارکردهای این فضاها و یا به عبارتی جغرافیای مجازی به شمار می آیند. در چنین وضعیتی، این

* عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، گروه روابط بین الملل، کرج ایران.

** دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج، گروه روابط بین الملل، کرج ایران.

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

جغرافیای مجازی بسیط به عنوان یک فضای اندیشه باز، پویا، نظامند و سازمان یافته عمل کرده که کارکردهای سیاسی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی برای دولت ها دارد. بر این اساس، از فضای اندیشه ایجاد شده، می توان به صورت یک نیروی رسانه ای ویژه در قبال کشورهای هدف بهره گرفت. پس از انتخابات اخیر ریاست جمهوری در ایران، شبکه های اجتماعی مجازی در راستای اهداف مقابله جویانه ایالات متحده آمریکا کوشیدند با بهره گیری از جغرافیای مجازی، استراتژی جدیدی تحت عنوان «استراتژی فضای اندیشه» را طراحی و به اجرا گذارند. ایالات متحده کوشیده است تا با بهره گیری از استراتژی فضای اندیشه به سازماندهی نیروهای رسانه ای خیابانی و فعالان سیاسی، بسیج ایرانیان مقیم خارج از کشور، سازماندهی و راه اندازی جنگ اطلاعاتی در گستره یک تهدید و جنگ نرم در قبال جمهوری اسلامی ایران بپردازد. این مقاله تلاش دارد در چارچوب استراتژی فضای اندیشه، کارکردها و تهدیدهای شبکه های اجتماعی مجازی آمریکا را در قبال جمهوری اسلامی ایران بررسی نماید.

کلید واژگان

شبکه های اجتماعی مجازی، فضای اندیشه، استراتژی فضای اندیشه، تهدید، جنگ نرم.

مقدمه

با ظهور فناوری های نوین اطلاعات و ارتباطات در پایان هزاره دوم مفهوم جدیدی به نام فضای تبادل اطلاعات در پیش روی بشر قرار گرفته است که توانسته پیشرفت های خارق العاده ای را برای وی به ارمغان آورد. فضای تبادل اطلاعات ترکیبی از دهها هزار رایانه به هم پیوسته، سرویس دهنده ها، شبکه های ارتباطی، سوئیچ ها و کابل های فیبر نوری است که امکان ایجاد ارتباطات را در یک سیستم فراهم می آورد و نظر به این که این فناوری باعث تغییر در نحوه مشاهده، تصمیم گیری و ارتباطات شده، شکل همکاری ها، رقابت ها و نیروها در جهان امروز نیز متحول گردیده است. همچنین، فضای مجازی مجالی برای شکل گیری «اجتماعات»^۱ جدیدی از کاربران فراهم کرده است. (۱)

^۱ - Communities

از زمان «تونیس»^۱ و تلاش او برای تعریف دو گونه تجمع انسانی یعنی «اجتماع» در مقابل «جامعه»^۲ (گزشافت و گمنشافت) به بعد، همه متفکران علوم اجتماعی و فرهنگی «رو در رو بودن»، «محدودیت تعداد»، و «ابتناء بر روابط عاطفی و نه روابط عقلانی»^۳ را از خصائص بنیانی «اجتماع» عنوان کرده‌اند. هر چند روابط کاربران فضای مجازی رابطه‌ای با واسطه است و نه رو در رو، بسیاری از مطالعه کنندگان اینترنت تمایل دارند از اصطلاح «اجتماع» برای اشاره به جمع کاربران استفاده کنند. در این میان تلاش‌های متعددی در حال انجام است تا حوزه و دامنه معنایی کاربردهای جدید این اصطلاح را برای اشاره به تجمعات کاربران فضای مجازی، روشن سازد. می‌توان به تلاش‌های خانم «شلینی و ونچرلی»^۴، اشاره کرد. نظرات «ونچرلی» روی سایت «یو، اس، اینفو»^۵ ارائه شده است. او به شبکه‌ها و سازمان‌های رسمی‌ای که به سامان بخشیدن به روابط و مقررات ارتباطاتی در فضای مجازی اشتغال دارند می‌پردازد و در ادامه به موضوع اجتماعات کاربران و خصوصیت‌های آنها اشاره می‌کند. شبکه‌های اجتماعی بر پایه‌ی اینترنت از قبیل «فیس بوک»^۶ و «مای اسپیس»^۷ در بین جوانان آمریکایی محبوبیت به سزایی کسب کرده‌اند. این شبکه‌های اجتماعی در عین حال که فضاهایی هستند که در آنها افراد دوستان جدیدی پیدا می‌کنند و یا دوستان قدیمی خود را در جریان تغییرات زندگی شان قرار می‌دهند، مکان‌هایی برای تبادل نظری هستند که در آنها جوانان عقاید و نظرات خود را با هم به اشتراک می‌گذارند. این قابلیت که یک جوان بتواند با امثال خود در کشورهای دیگر جهان ارتباط برقرار کند باعث می‌شود تا این شبکه‌ها به مکانی تبدیل شوند که در آنها ایده‌های جدیدی معرفی می‌شوند و مورد بحث قرار می‌گیرند. (۲) «ونچرلی» در کتاب «قوانین بین المللی و ارتباطات الکترونیکی» شبکه‌های اجتماعی را چنین تعریف می‌کند: «شبکه‌های اجتماعی فضاهایی هستند در دنیای مجازی که برای

¹ - Tonnies

² - Society

³ - Rational Relations

⁴ - Shalini & Venturelli

⁵ - USINFO

⁶ - Facebook

⁷ - Myspace

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

ارتباط میان افراد مختلف، با سطوح مختلف دسترسی، همانند فضاهای واقعی، به وجود می آیند و ایجاد ارتباطات جمعی و میان فردی، تشکیل اجتماعات مجازی، اطلاع رسانی، تبادل اطلاعات و نظرات از شناخته شده ترین کارکردهای این فضاها هستند.»^(۳)

امروزه در دنیای سیاست و جامعه، تفاوت هایی اساسی در ابزارهای ارتباطی به وجود آمده است که این تفاوت ها، مناسبات اجتماعی را تا حد زیادی دچار دگرگونی کرده است. این دگرگونی در مناسبات اجتماعی، نهادهای اجتماعی را نیز هم از حیث کارکرد و هم از نظر ماهیت دستخوش تغییرات کرده و یا حداقل بازنگری در کلیات نموده است. در فضای اجتماعی نیز، تغییرات در سطح جامعه مدنی و فضای عمومی، تغییر در کارکرد تشکیل اجتماعات و طرح مطالبات نیز از نتایج گریز ناپذیر شبکه های اجتماعی (حداقل در سطوح مورد کاربرد) است. ساده ترین تأثیر شبکه های اجتماعی، امنیت بیشتری است که برای کاربران آن به ارمغان می آورد. سرعت افزایش تبادل اطلاعات و حفظ ارتباطات میان فردی در دراز مدت و تشکیل دلخواه اجتماعات به دور از محدودیت های فیزیکی، فرهنگی و حتی سیاسی نیز از مواردی است که حداقل تأثیرات، و محسوس ترین آن ها را بر فضای شبکه های اجتماعی می گذارند.

۱. چارچوب نظری

اطلاعات همواره یک عامل کلیدی در حوزه سیاست و دولت به حساب می آمده است. اما این عنصر کلیدی تابع ملاحظات بسیاری بوده که در سال های گذشته وجود نداشته است. اما با گسترش فن آوری های اطلاعاتی- ارتباطی، عصر نوینی تحت عنوان «عصر اطلاعات» ظهور کرده که خود معلول علت های فراوانی بوده است. اول، ابداعات تکنولوژیکی؛ توسعه زیرساخت های اطلاعاتی جدید نظیر اینترنت، کابل فیبر نوری، سیستم های ماهواره ای و غیره. چنین ابزارهایی موازنه را از رسانه های سنتی همچون رادیو و تلویزیون به سود رسانه های جدید سوق داده است و به تبع آن، توسعه سریع ارتباطات جهانی، خود باعث توسعه منافع بازیگران سنتی و ظهور بازیگران جدید شده و استفاده از این زیرساخت ها در جهت تعامل بیشتر کاربرد یافت. دوم، تکثر نهادها و سازمان های جدید در حوزه های جدید؛ در عصر جدید، گروهی از سازمان های جدید دولتی و غیردولتی ظهور کرده که خود عامل توسعه و گسترش این

¹ - Information Age

فضای جدید شده اند. بیشترین این سازمان ها به خصوص غیردولتی نظیر «بنیاد خطوط الکترونیکی»^۱ و «بنیاد مسولیت اجتماعی رایانه»^۲ در ایالات متحده ایجاد شد. در واقع، چنین سازمان هایی قادرند پلی میان گروه های سیاسی و اهداف سیاسی برقرار کنند و با ایجاد ارتباط میان مردم، سیاست و قانون، عرصه سیاست را متحول سازند. چنین فرایندی در عصر جهانی شدن اطلاعات تنها شامل سازمان های دولتی نمی گردد، بلکه در بر گیرنده شبکه های فراملی نیز می شود که به افزایش نفوذ آنها انجامیده است. با تقویت و گسترش چنین شبکه هایی ماهیت سیاست های جهانی دیگر دولت محور نخواهد بود. سوم، ایده ها و باورها؛ با بسط و گسترش «آگاهی ودانش»^۳ مفاهیم و حوزه های «اطلاعات»^۴ و «قدرت»^۵ به طور فزاینده ای در هم پیچیده شده و با وجود عنصری به نام اطلاعات در حوزه های سیاسی، اقتصادی و نظامی، قدرت نرم از اهمیت بیشتری نسبت به قدرت سخت برخوردار شده است. چنین فرایندی برای دهه های متمادی چندان آشکار نبود و طی سده های گذشته روش های سنتی کاربرد قدرت و زور در هسته مرکزی سیاست بین المللی قرار داشت. اما با ظهور قدرت نرم عنصر دیگری جهت نوشتن استراتژی اطلاعات- قدرت، امنیت، دیپلماسی ارایه شد و از این رو به نظر می رسد، بازتعریف مفاهیم این حوزه ها در عصر اطلاعات ضروری می نمود.

۲. حوزه های اطلاعات بنیان در عصر اطلاعات

از آنجایی که اطلاعات و ارتباطات دو شاخص و عنصر مهم در عصر اطلاعات محسوب می گردند ما برای تعریف بسیط از این دو عنصر، نیازمند تقسیم بندی حوزه های مرتبط با این دو عنصر مهم هستیم. عصر اطلاعات در بر گیرنده سه گستره بنیادین به ترتیب «فضای سایبر»^۶، «فضای اطلاعات»^۷ و

¹ - Electronic Frontier Foundation (EFF)

² - Computer Professionalism for Social Responsibility (CPSR)

³ - Knowledge

⁴ - Information

⁵ - Power

⁶ - Cyber Space

⁷ - Info Sphere

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

«فضای اندیشه»^۱ است. همه این حوزه ها در ارتباطی تنگاتنگ با اطلاعات و محصول توسعه تکنولوژی، سازمان های نوین و اندیشه ها هستند. اما هر یک نیز ساخت بندی و شاکله متفاوتی نسبت به یکدیگر دارند که در ادامه هر یک از این حوزه ها را که در بر گیرنده «فضای سایبر» با اهمیت تکنولوژیکی بیشتر تا «فضای اندیشه» با اهمیت اندیشه است، به طور مبسوط تبیین و تفسیر خواهد شد. (۴)

«فضای سایبر»: این واژه برای نخستین بار در رمانی تخیلی از ویلیام گیبسون استفاده گردید و به مکانی اطلاق می شود که در آنجا انسان ها داده های ذهن خود را با داده های رایانه ها عوض می کردند. این واژه به نظام گسترده رایانه های متصل به هم در جهان^۲ و امکانات الکترونیکی فوق پیشرفته امنیتی، نظامی دولت ها و سازمان های اطلاعاتی اشاره دارد و در ادبیات ارتباطی معرف عصر حاضر است. به طور عمومی، همه این واژه را با اینترنت می شناسند. در حوزه نظامی، منازعات فضای سایبر به صورت جنگ اطلاعات نمود پیدا می کند و دولت ها معمولاً جهت اطمینان یابی از امنیت فضای سایبر خود به توسعه ظرفیت های آفندی و پدافندی و نیز کاهش آسیب پذیری های ناشی از جنگ اطلاعاتی دست می زنند. امروزه، فضای سایبر به سرعت در حال رشد بوده و قلمروی جدیدی از قدرت در جهان به شمار می آید. آمار سال های اخیر نشان می دهد که حدود ۲۰ میلیون سایت و صدها میلیون نفر کاربر اینترنتی در جهان وجود دارد. (در سال ۲۰۰۰، یک میلیارد کاربر اینترنت و میلیاردها دلار مبادلات تجاری اعلام شد.) به علاوه با گسترش حوزه فضای سایبر دیگر قلمرو ملی و جهانی با هم در آمیخته خواهد شد. اگر حوزه های سه گانه اطلاعاتی را به صورت یک منحنی فرض کنیم، فضای سایبر به واسطه دخیل بودن تکنولوژی های متنوع، منحنی بازتری نسبت به «حوزه اطلاعات» و «حوزه اندیشه» خواهد داشت. در این رابطه، «ویلیام گیبسون»^۳ واژه «جوامع مجازی»^۴ را به عنوان مفهوم مکمل فضای

^۱ - Noosphere

^۲ - The Net

^۳ - William Gibson

^۴ - Virtual Communities

شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

سایبر پیشنهاد داد که ترکیب چنین مفاهیمی می تواند مفهوم «ماتریکس جهانی اندیشه»^۱ را ساخته و پیوستگی و ارتباط مجازی میان افراد را در سر تا سر جهان نشان دهد. چنین فضایی می تواند دال بر همپوشانی میان فضای سایبر و حوزه اندیشه باشد.

«فضای اطلاعات»: مسبق به محدودیت های مفهومی واژه فضای سایبر، بعضی از تحلیلگران ترجیح دادند از واژه جامع تر «فضای اطلاعات» به جای فضای سایبر بهره گیرند. در بعضی مواقع این دو واژه به جای یکدیگر به کار برده می شود، اما در واقع اگر بررسی عمیق تری داشته باشیم، واژه «فضای اطلاعات»، جامع تر از واژه و مفهوم فضای سایبر است. مفهوم «فضای اطلاعات»، در بر گیرنده کلیه سیستم های اطلاعاتی است که شبکه می تواند بخشی از آن باشد. فضای اطلاعات در حیطه غیرنظامی شامل ماهواره ها، کتابخانه های دیجیتال و کلیه رسانه های جمعی؛ و در حوزه نظامی نیز شامل فرماندهی، کنترل، رایانه، ارتباطات، جاسوسی، نظارت، شناسایی (سیستم های CISR) می شود. از منظر، «جفری کوپر»^۲، قلمرو اطلاعاتی به مانند فضای سایبر زیرساخت ها و محیط اطلاعاتی جهانی را دارا است، اما با این تفاوت که بیشتر بر روی «محیط اطلاعاتی»^۳ تمرکز دارد تا زیرساخت های رایانه مدار. (۵)

«فضای اندیشه»: این واژه از ریشه یونانی «Noos» به معنای «تفکر یا اندیشه»^۴ است که توسط جامعه شناس فرانسوی «پیر تلهارد دی کاردین»^۵ در سال ۱۹۲۵ ابداع شد، ولی پس از مرگ نویسنده در دهه ۱۹۵۰ با انتشار کتابش گسترش یافت. از منظر این جامعه شناس، جهان، ابتدا در حوزه جغرافیایی تکامل یافته و سپس در حوزه زیستی به تکثر رسید. اما در جهانی گسترده تر با تبادلات جهانی، حوزه و قلمرو دیگری ظهور پیدا می کند که «حوزه و قلمرو اندیشه» نام می گیرد. «حوزه و قلمرو اندیشه».

^۱ - Global Matrix of Minds

^۲ - Jeffrey Cooper

^۳ - Information Environment

^۴ - Minds

^۵ - Pierre Teilhard de Chardin

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

قلمرویی جهان دامنه از اندیشه، «مدار اندیشه»^۱، «کالبد اندیشه»^۲، «محاط اندیشه ای»^۳ و مجموعه ای از شبکه ها و فیبرهای نوری است که در مجموع «جهان آگاهی»^۴ را می سازد. (۶) به بیان جولیان هاکسلی قلمرو اندیشه به واقع، یک «وب سایت زنده از اندیشه»^۵ است. (۷) از منظر تلهارد، برای دهه های متمادی، فرایند مداوم جریان و تحرک اندیشه، شالوده ساز قلمرو اندیشه بوده است. او بر سنتز خود که عبارت است از گسترش اندیشه توسط افراد، ملت ها، نژادها و فرهنگ های گوناگون در گستره جهانی بدون از دست دادن هویت فردی، تأکید می کند. فضای اندیشه، انسان ها را در مرتبه ای بالاتر از تکامل تعریف می کند، چرا که انسانی با اعتقادات مذهبی با پایبندی به بنیان های مدرن را نشان می دهد. به علاوه در قلمرو اندیشه، تحول و تبیین به راحتی شکل می گیرد و می تواند از یک ارتعاش اندیشه ای ساده تا موج اندیشه ای پیچیده با ویژگی زنجیره اندیشه ای را در برگیرد. مفهوم «فضای اندیشه»، گستره ای از مفاهیم فضای سایبر و فضای اطلاعات را نیز شامل می شود. (۸)

همچنین این مفهوم یک ویژگی سازمان یابنده با انقلاب اطلاعاتی را داراست. بدین معنا که گسترش اشکال شبکه ای سازمان و نهادهای بین المللی و تقویت بازیگران جامعه مدنی در داخل کشورها همراه با فن آوری اطلاعاتی به چارچوب مندی آن کمک شایانی می کند. از این منظر، دولت ها معمولاً با شکل بندی چنین قلمرویی موافق نیستند، زیرا منافع آنها با شکل گیری و تقویت حوزه و قلمرو اندیشه جهانی کاهش می یابد. به واقع، تکانه های شالوده ساز قلمرو جهانی اندیشه توسط سازمان های غیردولتی و بازیگران جامعه مدنی ساخته می شود. اگر چه این سازمان ها محرک ایجاد قلمرو جهانی اندیشه هستند، اما حال با وجود قدرت پیوند در عصر اطلاعات، زمان استفاده از توانایی دولت ها جهت پیوند با دیگر بازیگران عرصه روابط بین الملل در تقویت این حوزه فرا رسیده است.

۳. هم سنجی تفاوت ها و مفهوم «فضای اندیشه»

¹ - Thinking Circuit

² - Thinking Apparatus

³ Thinking Envelope

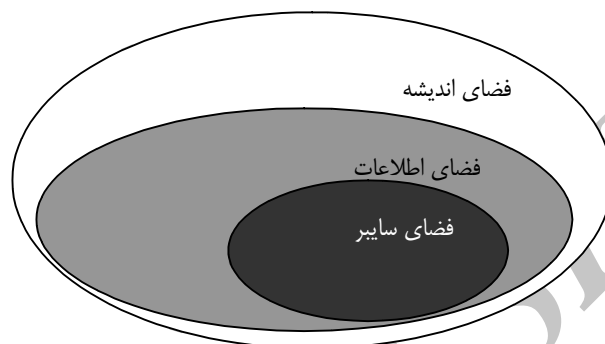
⁴ Planetary Consciousness

⁵ - Web of Living Thought

شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

در مقام مقایسه، هر سه حوزه ذکر شده دارای یک مخرج مشترک هستند که همان «اطلاعات» است. اما با کمی تفاوت که این اطلاعات در سه حوزه از «بیت های داده ای»^۱ تا «دانش محوری»^۲ را در بر می گیرد. شکل شماره ۱ وضعیت و گستره هر یک از مفاهیم را نشان می دهد.

شکل شماره ۱: هم سنجی حوزه های فن آوری اطلاعات (۹)



۴. استراتژی فضای اندیشه؛ چارچوب سازمند عصر اطلاعات

برای تبیین نظامند فضای اندیشه می توان از دو روش علمی بهره گرفت. روش اول، «سیستم پردازش اطلاعات»^۳ و روش دوم «سیستم چارچوب بندی اطلاعات»^۴ نامیده می شود که این دو سیستم تفاوت های عمده ای با یکدیگر دارند. در سیستم پردازش اطلاعاتی، پیغام های انتقالی به عنوان یک درون داد، پردازش و سپس به عنوان یک برون داد، از سیستم خارج می شوند. اما در مقابل در سیستم ساختار بندی اطلاعات، اهداف، ارزش ها و رسوم به عنوان سازمان دهنده هستند و اجزاء از نقطه نظر هویت، هنجارها و ارزش ها بررسی می گردند که کاملاً متمایز از سیستم پردازش اطلاعات است. در

^۱ - Bits of Data

^۲ - Knowledge

^۳ - Information- Processing System

^۴ Information Structuring System

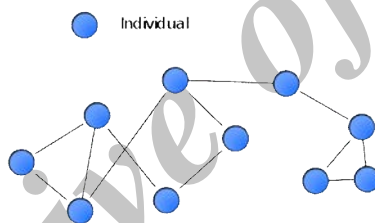
این سیستم، فرایند ورود داده، پردازش و ارایه برون داد به عنوان بخش ثابت سیستم باقی می ماند، اما آنچه در یک وضعیت پردازش در حوزه نظری در نظر گرفته نمی شود، چگونگی تأثیر عناصر اجتماعی بر فرایند مورد اشاره است. در سیستم چارچوب مندی اطلاعات، علاوه بر تأثیرگذاری و تأثیرسنجی عوامل ثابت داده ای، میزان تأثیرگذاری حوزه های اجتماعی، فرهنگی و به طور عام ارزشی نیز، سنجیده می شود. در نهایت اینکه، در نگرش پردازش اطلاعاتی، تکنولوژی یک عنصر اساسی و در سیستم ساختاری، تکنولوژی تنها تقویت کننده سرمایه انسانی و اندیشه ای محسوب می شود. از این منظر، در عصر جدید، استراتژیست ها بایستی به پوشش های سیستم ساختاربندی اطلاعات بیش از پردازش اطلاعاتی توجه کنند. زیرا امروزه بسیاری از استراتژیست ها، نقش ارزش ها و هویت را نادیده می نگارند و چنین نگرشی به معنای نادیده انگاشتن اهداف و محتوای انقلاب اطلاعات خواهد بود. (۱۰)

به طور کلی در عصر جدید، ابزار نوین تنها می تواند قاعده مندی نسبی جهت تبیین فراهم کند اما بدون توجه به حوزه اندیشه بشری قائل به گسترش و بهره گیری از آن به عنوان یک استراتژی نظامند نخواهد بود. در این راستا «استراتژی فضای اندیشه» می تواند به عنوان استراتژی دوران جدید مطرح شود چراکه پذیرش مفهوم فضای اندیشه به استراتژیست ها جهت تمرکز بر سیستم ساختاربندی اطلاعاتی و توجه به تبیین منازعات ارزش محور کمک فراوانی می کند و در نهایت اینکه، در مفهوم فضای اندیشه، اطلاعات در گستره وسیع تری شامل ایده و ابعاد سازمانی همراه با رویکرد تکنولوژیکی را در برمی گیرد. از این منظر، استراتژی فضای اندیشه به مفاهیمی همچون ارزش، هنجار و به طور عام اندیشه همراه با ابزارهای نوین اینترنت، وب سایت و شبکه - سیستم چارچوب مندی اطلاعات تا پردازش اطلاعات - توجه می کند. براین اساس، استراتژی فضای اندیشه مبتنی بر شاخص هایی شامل؛ بازیگران غیردولتی به عنوان واحد تحلیل، اولویت قدرت نرم، بازی برنده - برنده، منافع - همکاری، اتحاد شبکه ای برای امنیت سازی، اولویت تشریک منافع با اولویت تشریک اطلاعات، تشریک قدرت، الگوی رفتاری بر اساس اهداف مشترک و گرایش به تشریک اطلاعات خواهد بود. (۱۱)

۵. شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه

اساساً، شبکه های اجتماعی ساختاری اجتماعی هستند که از گره هایی (که عموماً فردی یا سازمانی هستند) تشکیل شده است که توسط یک یا چند نوع خاص از وابستگی به هم متصل اند، برای مثال؛ قیمت‌ها، الهامات، ایده‌ها و تبادلات مالی، دوست‌ها، خویشاوندی، تجارت، لینک‌های وب، سرایت بیماری‌ها (اپیدمیولوژی) یا مسیرهای هواپیمایی. این شبکه‌ها اغلب دارای ساختارهای بسیار پیچیده هستند. تحلیل شبکه‌های اجتماعی روابط اجتماعی را با اصطلاحات رأس و یال می‌نگرد. رأس‌ها بازیگران فردی درون شبکه‌ها هستند و یال‌ها روابط میان این بازیگران می‌باشند. انواع زیادی از یال‌ها می‌تواند میان رأس‌ها وجود داشته باشد. تحقیق در تعدادی از زمینه‌های آکادمیک نشان داده است که شبکه‌های اجتماعی در بسیاری از سطوح به کار گرفته می‌شوند از خانواده‌ها گرفته تا ملت‌ها و نقش مهمی در تعیین راه حل مسائل، اداره کردن تشکیلات و میزان موفقیت افراد در رسیدن به اهدافشان ایفا می‌کند. در ساده ترین شکل یک شبکه های اجتماعی نگاشتی از تمام یال‌های مربوط، میان رأس‌های مورد مطالعه است. شبکه های اجتماعی هم چنین می‌توانند برای تشخیص موقعیت اجتماعی هر یک از بازیگران مورد استفاده قرار گیرد. (۱۲)

شکل شماره ۲: نمونه ای از شبکه اجتماعی (۱۳)

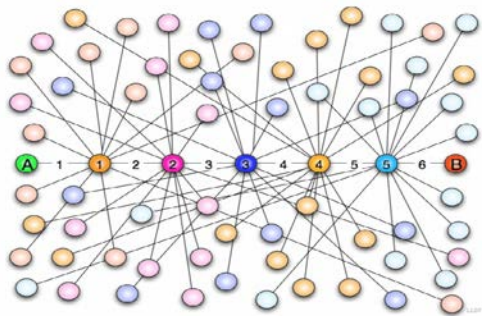


آنالیز شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز نشان می‌دهد که شبکه‌های اجتماعی مجازی برای اشاره‌های ضمنی به مجموعه روابط پیچیده میان افراد در سیستم‌های اجتماعی در تمامی مقیاس‌ها از روابط بین فردی گرفته تا بین‌المللی در فضای مجازی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در یک شبکه اجتماعی مجازی کاربران به عنوان یال‌های مرتبط با هم می‌توانند با رأس‌های شبکه ارتباط تنگاتنگی داشته باشند. در این میان ارتباط نزدیک ارکان موجود به عنوان یک فضای باز، پویا و نظامند با کاربردهای متفاوت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی عمل کرده که قادر است تأثیرات متقابل داشته باشد. همچنین امکاناتی از قبیل ایجاد صفحات و پروفایل‌های شخصی، ساخت وبلاگ‌ها و میکرووبلاگ‌ها،

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

جستجوی اینترنتی، اطلاع از اخبار و رویدادها، شرکت در فضاهای گفتگو از قبیل چت‌روم‌ها و فروم‌ها، فضا برای آپلود تصاویر و فایل‌ها و غیره که تا پیش از این کاربران برای استفاده از هر کدام باید عضو سایتی می‌شدند، حال از طریق تنها یک عضویت قابل دسترس است. از این منظر، هر یک از یال‌ها و رأس‌ها در یک شبکه به هم پیچیده به عنوان فضای اندیشه ای قابلیت تأثیرگذاری بر یک ساختار را پیدا می‌کند. در چنین زنجیره پیچیده ای از مناسبات اجتماعی در جغرافیایی نامحدود، ایده‌ها و ایدآل‌ها به مثابه ابزاری برای رأس خواهد بود که می‌تواند ساختاری (اجتماعی، سیاسی و اقتصادی) را سرنگون و ساختاری جدید را برقرار سازد. (۱۴) در نهایت، بر اساس مدل شبکه اجتماعی، می‌توان به مدلی از شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه با قابلیت ساختارسازی در یک فضای واقعی رسید.

شکل شماره ۳: مدل شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه (۱۵)



۶. شاخص های استراتژی فضای اندیشه آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران

در طرح ریزی دفاعی و استراتژیک ایران، الگوهای رفتاری آمریکا به عنوان تهدیدات امنیت ملی محسوب می‌شود از زمانی که آمریکا به عنوان یکی از قدرت های بزرگ در نظام بین المللی ایفای نقش نمود، نقش ملی مداخله گر، هژمونیک و امنیت گرا را در ارتباط با کشورهای پیرامونی ایفا نمود. به موازات تهدیدات و تقابل امنیتی آمریکا، آن کشور از ابزارهای متنوع و پیشرفته ای بهره برده است. قدرت دفاعی و ابزاری آمریکا همیشه برای سایر کشورها نشانه هایی از تهدید را منعکس می‌سازد. بر

این اساس، آمریکا، نشانه های قدرت ملی ایران را مورد شناسایی قرار داده است که بخشی از قدرت ماهیت سخت افزاری داشته و بخش دیگر آن بر اساس شاخص های نرم افزاری مورد ملاحظه قرار می گیرند. در سال های اخیر، ماهیت نرم افزارانه این تهدیدات نسبت به گذشته گسترده تر شده است و با ابزارهای تکتولوژیکی متمرکز شده در فضای سایبر عملیاتی می شود. شبکه های اجتماعی مجازی از آن گروه ابزارهای متعدد فضای سایبر هستند که در خدمت استراتژی های مقابله جویانه ایالات متحده در قبال جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته اند و به دلیل آنکه این شبکه ها ویژگی جغرافیای مجازی و فضای اندیشه ای را دارا هستند، می توانند به عنوان بخشی از استراتژی فضای اندیشه، کارکردهای امنیتی پیدا کنند. در زیر شاخص های استراتژی فضای اندیشه آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران بررسی می گردد.

الف. شبکه سازی گروه های هم راستا در ایران

شبکه سازی یکی از فرآیندهای اصلی در طراحی و مدیریت موفق استراتژی براندازی نرم آمریکا در قبال جمهوری اسلامی ایران است. نخستین گام در این راستا اتخاذ روشی برای ایجاد شبکه هایی از حامیان آمریکا در ایران است. ایالات متحده به منظور دستیابی به این هدف، در تلاش است تا ساختاری نهادی در داخل دولت آمریکا برای هدایت، نظارت و بررسی این تلاش ها ایجاد کند. بر این اساس، ایالات متحده برای موفقیت سیاست شبکه سازی (که سیاسی نامتقارن و انتخابی است) بر گروه هایی مانند شخصیت های دانشگاهی و روشنفکران مسلمان لیبرال و سکولار، صاحب نظران مذهبی جوان و میانه رو، فعالان اجتماعی، گروه های زنان فعال در مبارزه های برابری جنسیتی و روزنامه نگاران و نویسندگان میانه رو تمرکز دارد. بر همین اساس از مهم ترین اصول آمریکا در طراحی استراتژی شبکه سازی بهره گیری از رسانه های همسو است. در این میان شبکه های اجتماعی مجازی پدیده ای نه چندان نوین هستند که با توجه به جذابیت هایی که در رابطه با افراد ایجاد می کنند، این محیط ها را به محیط هایی مستعد جهت سازمان دهی فضاها و سایبری تبدیل کرده اند. (۱۶) از این رو، شبکه های اجتماعی مجازی را از بعدهای متفاوتی می توان نگاه کرد و سنجید.

نوع ارتباطات گروهی و ارتباط بین گروهی و همچنین روابط بین افراد و گروه ها و یا به بیانی دیگر «گروه گرایی»^۱ از کارویژه های این شبکه های مجازی به شمار می آید. اما از منظر دیگر شبکه های اجتماعی بستری را جهت یافتن دوستان قدیمی و حفظ ارتباط، یافتن دوستان جدید و ایجاد ارتباط و بحث و مبادله نظر را فراهم می کند که این محیط را بسیار جذاب می کند، تمایل به عرضه نظر خود در یک فضای عمومی و به دور از دغدغه و شنیدن نظرات دیگران در آرامش و همچنین تمایل به تأیید شدن یا تایید گرفتن از جذابیت هایی است که این شبکه ها را برای کاربران جذاب می کند، ایجاد وبلاگ شخصی در این فضا، گذاشتن عکس ها و موسیقی ها و لینک ها و... همه و همه فضایی جذاب برای تعاملی مجازی را فراهم می کنند. (۱۷) بنابراین، به نظر می رسد که در نوع نگاه دولت آمریکا را می توان در چارچوب استراتژی فضای اندیشه تبیین کرد چراکه شبکه های مجاز هم دارای ویژگی شبکه سازی و هم دارای ویژگی رسانه ای بالایی هستند که می تواند در راستای استراتژی فوق قرار گیرد.

ب. کمک به ایجاد جنبش های اجتماعی

ایجاد جنبش های اجتماعی از طریق شبکه های اجتماعی مجازی، نمای نوین براندازی نرم در ایران است که مخالفان داخلی و خارجی نظام در حال پیاده سازی و اجرای آن در کشور هستند. استفاده از شبکه های مجازی در شکل دهی حرکت های اجتماعی شاید یکی از جدیدترین کاربردهای این شبکه ها باشند. شبکه های مجازی با شبکه های درونی خود و با ساختار هرمی دوست یابی که در خود ایجاد کرده اند این قابلیت را در خود فراهم کرده اند و استفاده زیرکانه و مفید از این ظرفیت ها به خوبی می تواند حرکت هایی را سازمان دهی کند. (۱۸) براندازی نرم که در گزارش کمیته خطر جاری با عباراتی همچون نافرمانی مدنی در تشکل های دانشجویی، حمایت از فعالیت های (NGO) ها و پیوستن به جنبش های مدنی از آن یاد شده، از مدت ها پیش به طور جدی در دستور کار ایالات متحد آمریکا قرار گرفته است. اما این گونه از مبارزه ها نیاز به تدوین و تئوریزه کردن داشت که این وظیفه را «جین شارب» - تئوریسین مبارزه های خشونت پرهیز - به خوبی بر عهده گرفت. به نظر شارب تمامی جوامع در گذار جبری به سوی دموکراسی هستند و او توصیه می کند که بهترین راه برای این گذار، به کار

^۱ - Grouping

بردن مبارزه های خشونت پرهیز و نافرمانی مدنی است. جین شارپ برای ترغیب مردم به شرکت در این جنبش اجتماعی خشونت پرهیز، اشاره می کند: «یکی از مشخصه های جوامع دموکراتیک وجود گروه ها و مؤسسه های متعدد غیردولتی و مستقل از حکومت است. این گروه ها و مؤسسه ها برای مثال شامل: خانواده ها، سازمان های مذهبی، انجمن های فرهنگی، باشگاه های ورزشی، مؤسسه های اقتصادی، اتحادیه های تجاری، انجمن های دانش آموزی و دانشجویی، احزاب سیاسی، افراد ساکن یک روستا، انجمن های همسایگی، باشگاه های باغبانی، سازمان های حقوق بشر، گروه های موسیقی، انجمن های ادبی و... می شوند. این تشکیلات همان گونه که برای رسیدن به اهداف خود تلاش می کنند، نقش مهمی در پاسخ گویی به نیازهای اجتماعی بر عهده دارند.» (۱۹)

پ. راه اندازی خبرنگاری خیابانی

خبرنگاری خیابانی به تهیه اخبار یا جویا شدن نظرات مردم، از سوی خبرنگاران غیرحرفه‌ای اطلاق می‌شود و به دو شیوه صورت می‌گیرد: اول، خبرنگاران خیابانی، گزارش‌ها، تصاویر، فیلم‌ها و اطلاعات خود را به سایت‌های خبری مشهور می‌فرستند تا به صورت حرفه‌ای ویرایش و تدوین شوند. فاکس نیوز و مای اسپیس وب سایت‌هایی دارند به اسم «Our Report» (شما گزارش دهید). دوم، خبرنگاری در شکل خبرنگاری شهروندی بروز می‌کند که در آن مضامین خبری از سوی پدید آورندگان در وب سایت‌های شخصی (یا غیر رسمی) ارائه می‌شوند. به گزارش مدیا ویک^۱ از ۱۳ تا ۱۷ ژوئن (۲۳ تا ۲۷ خرداد) سایت Ireport.vom (که توسط سی.ان.ان اداره می‌شود اما در بالای سایت این مسأله تکذیب شده است)، ۱۶۰۰ گزارش از شهروندان ایرانی دریافت کرده است؛ در این مدت ۳ هزار نفر دیگر هم در این سایت عضو شدند. بر این اساس مشاهده می‌گردد، وب سایت‌هایی نظیر، مای اسپیس، یوتیوب و فیس بوک به عنوان بیشترین وب سایت‌های هدف در دوره پس از انتخابات ریاست جمهوری ایران در جهت خبرنگاری خیابانی و جمع‌آوری اخبار عمل کردند. (۲۰) شبکه‌های اجتماعی مجازی، افزون بر تسهیل خبرنگاری و سازمان‌دهی فعالان سیاسی، از ابزارهای شبکه‌ای برای به راه انداختن جنگ اطلاعاتی نیز استفاده کردند: این شبکه‌ها، علاوه بر گسترش اطلاعات قادرند اطلاعات را تحریف یا

^۱ - Media Week

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

دستیابی به دانش را محدود کنند. حملات عدم سرویس دهی؛ ایجاد ترافیک و راه بندان مجازی برای اخلال در دسترسی، اخلال در نرم افزار یا سرور پایگاه های ایرانی از دیگر روش های این شبکه ها برای ایجاد جنگ اطلاعاتی است.

جمع بندی و نتیجه گیری

شبکه های اجتماعی مجازی، به خصوص شبکه هایی که کاربردهای معمولی و غیرتجاری دارند، مکان هایی در دنیای مجازی هستند که مردم خود را به طور خلاصه معرفی می کنند و امکان برقراری ارتباط بین خود و همفکرانشان را در زمینه های مختلف مورد علاقه فراهم می کنند. مسلماً در دنیای حقیقی هیچ گاه افراد علاقه مند، موضوعات مورد علاقه خود را به این گستردگی نمی یافتند. این دلیل و شاید دلایل مشابه این، سرویس های شبکه های اجتماعی را به یکی از مهم ترین ارکان اینترنت در سه سال اخیر تبدیل کرده است. اما با گسترش این شبکه ها و حضور فعال آنها در فضای مجازی، کارکردهای این شبکه ها از وضعیت اجتماعی و تجاری به وضعیت امنیتی تغییر پیدا کرد. در چنین فضایی، ایالات متحده آمریکا به عنوان حامی و پدید آورنده آنها، ابزار جدیدی را جهت تهدید زایی در قبال کشورهای مخالف خود یافت. در این راستا، جمهوری اسلامی ایران به عنوان کشوری که با سیاست های هژمونیک گرایانه و تقابلی آمریکا هم راستا نبوده است، هدف این شبکه ها قرار گرفت. همچنین شبکه های مجازی در استراتژی های امنیت ملی آمریکا جایگاه ویژه ای یافته اند به طوری که از آن به عنوان ابزار نوین قدرت نرم آمریکا سخن گفته اند. در نهایت این شبکه ها به دلیل وضعیت پیچیده جغرافیای مجازی به صورت فضای اندیشه ای در خدمت استراتژی ملی آمریکا قرار می گیرند و نقش تهدید زا را ایفا می کنند. در این جهت، شبکه های اجتماعی مجازی آمریکا به ویژه پس از انتخابات ریاست جمهوری در ایران بر اساس شاخص های تقابلی ایالات متحده در حوزه شبکه سازی گروه های هم راستا، ایجاد جنبش های اجتماعی و خبرنگاری خیابانی اقدام کردند که در هر یک از این حوزه ها شبکه هایی نظیر توییتر، فیس بوک و مای اسپیس پر رنگ تر می نمود. هر یک از این شبکه ها با تقسیم وظایف به نوعی فضای اندیشه ای در فضای ملتهد پس از انتخابات را پیش بردند و نهایتاً در خدمت استراتژی تهدید ایران قرار گرفتند.

منابع

۱- ابراهیم حسن بیگی، *حقوق و امنیت در فضای سایبر* (تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران، ۱۳۸۴)، ص ۵.

2- Wellman, Barry and S.D. Berkowitz, eds., *Social Structures: A Network Approach* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), p. 12.

3- Scott, John, *Social Network Analysis* (London: Sage Publication, 2004), p. 22.

4- John Arquilla and David Ronflett, "Preparing for Information Age Conflict", *Information Communication*, No. 2, 1998, p. 15.

5- John Arquilla and David Ronflett, "Emergence of Noopolitik: Toward an American Information Strategy", Available: <http://www.rand.org/pub/PDF>

6- John Arquilla and David Ronflett, "Noopolitik: A New Paradigm for Public Diplomacy", Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, p. 358.

۷- مانوئل کاستلز، *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه احد علیقیان، افشین خاکباز (تهران: طرح نو، ۱۳۸۰)، ص ۸۵.

8- Pierre de Teilhard, *The Future of Man* (New York: Harper & Row, 1965), p.165.

9- Arquilla and Ronflett, *Op. Cit.*, p. 355.

◆ شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ...

۱۰- سید حیدر میرفخرایی، «ویژگی های سازمان های مجازی»، *مجله تدبیر*، شماره ۱۱۷، آبان ۱۳۸۰، ص ۵۱.

11- Jarel Manheim, *Strategic Public Diplomacy and American Foreign Policy: The Evolution of Influence*, (London: Oxford University Press), 1994, p. 89.

12- Anthony Pratkanis, "Public Diplomacy in International Conflicts: A social Influence Analysis", Nancy Snow and Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, p. 200.

13- "Social Network Model", Available: <http://www.Wikipedia.com/social-Network/html>

14- Manuel Castells, *the Power of Identity: The Information Age: Economy, Society and Culture*, Vol. 2, (Malden: Blackwell Publisher, 1997), p. 102.

15- "Cyber Social Network Model", Available:

<http://www.wikipedia.com/social-Network/html>

۱۶- حمید ضیایی پرور، *جنگ نرم: ویژه جنگ رایانه ای* (تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران، ۱۳۸۳)، ص ۱۰.

17- Zizi Papacharissi, "The Virtual Geographies of social networks: A Comparative Analysis of Facebook, Linked In and A Small World", Available: <http://nms.sagepub.com/cgi/content/abstract/11/1-2/199>

شبکه های اجتماعی مجازی و استراتژی فضای اندیشه ایالات متحده در قبال ... ◇

۱۸- «شبکه های اجتماعی سکولار و براندازی نرم ۱»، قابل دسترس در وب سایت:

http://www.gerdab.ir/Soft_warfare/html

۱۹- «شبکه های اجتماعی سکولار و براندازی نرم ۲»، قابل دسترس در وب سایت:

http://www.gerdab.ir/Soft_warfare/html

۲۰- نگاهی بر شبکه های مجازی در ایران، در وب سایت:

http://www.Aftab.ir/Cyber_social_Network/1387/html

Archive of SID